

GEMERTS DIALECT

door Wim Vos

Al bij de opening van de Heemkamer - naar ik me meen te herinneren - beloofde Jan van Berlo mij een aantal Gemertse woorden. Ik moest maar eens langskomen met een bandrecorder. Het duurde tot 22 oktober 1981 voor ik van zijn aanbod gebruik kon maken. Op die dag kreeg ik een fotocopie van een tweetal schriften met min of meer alfabetisch gerangschikte woorden en uitdrukkingen. Bovendien was hij bereid alle woorden op de band uit te spreken en toe te lichten. Bij deze wilde ik Jan van Berlo nog eens hartelijk bedanken voor zijn bereidwilligheid. Behalve veel 'Gimmerse' woorden, kent Jan ook nog veel 'skôn Gimmerse verhaole'. Hij vindt echter dat de tijd voorlopig nog niet rijp is om ze te publiceren. Maar wat in het vat zit verzuurt niet! Lezers die meer willen weten over de Heer van Berlo verwijs ik naar een artikel over hem in De Streek, Jrg.9, nr.12, wo. 16 dec. 1981, p. 14 van Peter van den Elsen. Jan schrijft zelf ook verhalen en gedichten. Enkele ervan heeft hij in eigen beheer gepubliceerd: "In Gedachten Verweven", gedichten, versjes en korte verhalen door Jan van Berlo, 1981.

Hieronder de woorden en uitdrukkingen zoals ik die van Jan gehoord heb, opnieuw gerangschikt, gespeld in de 'officiële' Gemertse spelling, voorzien van hun betekenis en - waar nodig voorzien van commentaar, bv. als Jan niet helemaal zeker was van de betekenis of hun Gemertse oorsprong of - gewoon - als ik commentaar interessant voor de lezers.

GEMERTSE WOORDENLIJST VAN JAN VAN BERLO, 22 oktober 1981.

afchang: -faecaliën van de mens; Praocjme zéng gowt fûr d'n afchang. -(van personen): blamage; Dè 's tóch wél 'ne grôôsten afchang vûr 'm.

affenseere: - zich haasten.

affensôssie: - zin om vooruit te komen in de wereld, pit, haast, spoed. "Ik wérkte vrûgger baj Rajmaokers in driej ploegge ên dan smiddes um twîj ürre as we afchewérkt wao-

re, gingewe in de Howf ligge op onze reuch èn dang kwaomen 'r van die aaw mènnekes naeve èn dan zîn ze: 'Gotferdôrrie, d'r zit tîggewôrrich niks chîn affensôssie mîr in de joong'."

afferonteere: -passeren, tekort doen. Ik fûjl m'n aajge geafferonteert.

âkkerdeere: -opschieten met iemand, nooit ruzie hebben met iemand. Ze kanne gowt mî mekaor âkkerdeere.

âkklemênsie: -(gezien de omstandigheden) kan ik er mee instemmen, er genoeg mee nemen. Ik kan 'r âkklemênsie mî neeme. (Van Berlo).

N.B. Dit woord lijkt mij een verbastering van het uit het Latijn afkomstige Nederlandse woord 'acclamatie', bij acclamatie aannemen: door toejuicing met algemene goedkeuring aannemen, zonder hoofdelijke stemming. (Van Dale, 8ste dr., 1961, p.38). Uit de toelichting in Van Dale kunnen we veilig concluderen dat het woord in het 'Gimmers' is doorgedrongen via de vergadertaal die, zeker in de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw, doorspekt was met soms half-begrepen geleerde woorden.

âks: -grote bijl met lange steel (voor het omhakken van bomen. N.B. 'n hiep=een bijl.

âlling: -geheel, niet kapot, stuk. Ik hêp dè boek âlling ge-laeze. M'n keumke is chevalle mâr 't is nõg âlling.

N.B. Heel, in de betekenis van 'zeer' is in het 'Gimmers' 'hêél'. De pestôôr hê hêél skôn geprîkt.

alskwap: -dikke, korte man. Jan heeft dit woord 'aojt 'n bükske' en betwijfelt zelf of het in Gemert gebruikelijk was. Zie: tunneke, dikdowerke, papsâk.

ângelôf: -het onmiddellijk tegen de hof aangelegen land, gewoonlijk achter de boerenwoning (De Bont: Dialekt van Kempenland, Vocabularium, Assen, 1958, p.18).

(N.B. Mijn vader, die nu 80 jaar oud is, zegt altijd: 'ân-gelôch' en zo heb ik 't ook altijd gehoord in Gemert. Ik sluit de uitspraak met een -fechter niet uit want de verwisseling ch/f komt ook voor in 't chraft = de kasteelgracht. Het woord 'dokter' heb ik horen uitspreken door zeer oude mensen als 'daochter', met verwisseling van k/ch.

as: -als, indien. As che roont kaant kômme, dè 'ssat. (Het is voldoende als men rond kan komen met zijn loon.)

avblôttere: -afschilferen (van verf bv.).

bêddekoets: -beddekoets, bedstee. Dit laatste woord werd volgens mijn vader in Gemert niet gebruikt. "'m bêddekoets'

- was een soort muurkast; de 'onderleggers' lagen op een laag 'mürke' daarop lag 'strôj' en daarop "'m bêddetiejk' mî haoverestrôj'. Het geheel werd afgesloten met 'bêt-chôrdejne' of 'dîrkes'.
- beul: - grote kerel; ook: lastig iemand. 'nem beul van 'ne mēns. Haj iz 'nem beul vûr z'n wêrkers. Volgens mijn vader gebruikt men ook het woord 'vêërke' voor hetzelfde begrip.
- bûjke: - beukenootje. Bûjkes groeje ân 'nem bûjkambôm. Mijn vader kende dit woord ook.
- blâkke: -in de uitdrukking: 't'n blâkke gôn', erop uit gaan.
- blêéjk: -Z.nw.,v., een kleine weide. 'm Blêéjk dient um de was te blêéjke.
- blêéjke: -ww., bleken.
- blék: -dun metaal, ook: minderwaardig metaal. 't is mâr blék. - boomschors. Vgl. afblékke = van schors ontdoen. 'nem Bôm afblékke. Blék = (ook)blik voor het opvegen van huisvuil.
- bliejve: -blijven. "Toen in Zûmmere 'z de rôje lôôp (een ziekte) heerste ên veul mēnse stôrve - ên toen 'r ndch mâr twae aaw weefkez ôvver waore geblivve - zî aen van die weefkes: "Az 't 'r mâr baj blie". (Een fraai voorbeeld van onbedoelde humor).
- bîzzeme: - z.nw., mv., bessen.
- bloetspil: - z.nw.,m., iemand met een gezicht vol sproeten. Iemmes mî 'n gesprowtelt chezeecht.
- blôkslêéjper: -z.nw.,m., strooplikker, iemand die de baas wil behagen. N.B. 'slêéjper' staat in verband met 'slepen', niet met 'slijpen'.
- bobberskôp: -z.nw.,m., (iemand) met een heel grof, bultig gezicht.
- boks: -z.nw.,v., een broek.
- bombállie: -balkenbrij. N.B. Komt bij mijn weten alleen voor in Gemert. Ingrediënten: 'boekkende mael', vleesnat, spek-blokjes. Ongebakken: grijs van kleur. Gebakken, gepaneerd in meel: bruin van kleur. Gegeten in schijven. Van der Wijst geeft ook 'bûlling' = balkenbrij in darmen. (Gemertse Woordenlijst, Gemerts Heem, nr.61, 1975/76, p.18).
- bongk: -grote forse man. Volgens Van Berlo slaat het woord alleen op het uiterlijk, niet op het karakter. Vgl. beul.
- bôrsrôk: -z.nw.,m., borstrok, dik hemd, gedragen door mannen en vrouwen.
- bôrtele: -enigszins moeilijk gaan door rul zand, bv. As che de Hândelse bêërch opdoet, dam bôrtelde dôr 't saant.
- brabbeler: -iemand (man) die binnensmonds praat. Zie: brôb-beler.

- brille: -knippen met de ogen bij fel (zon)licht.
- bröbbeler: -zie 'brabbeler'. z.nw.,m.
- bubbelke: -Volgens J. van Berlo: een klein rond pakje. Haj hé 'm bubbelke op z'ne reuch. Mijn 80-jarige zegsman is het hiermee niet eens. Volgens hem zou het woord in de geciteerde zin 'bultje' kunnen betekenen. Hij kent het woord wel in de betekenis van:
- kruikje om uit te drinken (op het werk bv.). Ook: 'm dréngkensbubbelke. Haj hé in 't bubbelke gebált = Hij heeft genever (= snaevel, pits) gehaald in zijn kruikje (in het geniep dus).
- burrie: -z.nw.,v., mv. burries, waartussen het paard voor de kar gespannen wordt. Volgens Van Berlo zou het woord ook betekenen een van de twee schotjes van een kruitwagen. Mijn vader zegt: skötje(s).
- deengzichajt: -z.nw.,v., overdreven veel werk, bezigheden. Haj hé zô verèkt feul deengzichajt fandaoch. Haj hé 'nen hōöp deengzichajt, wat heeft hij het druk.
- dèl: -z.nw., v., morsige vrouw, 'nie veul soeps'. Werd het woord ook gebruikt voor een vrouwspersoon die het niet zo nauw nam met de sexuele moraal? Graag inlichtingen!
- dikdowerke: - dikke, korte man. Volgens Van Berlo echt Gemerts, in tegenstelling tot alskwap, waaraan hij twijfelt. Zie: alskwap, tunneke, papsák.
- diksentejt: - bijna altijd; 'de mistentejt'.
- dörpel: -z.nw.,m., drempel, dorpel. 'ne raomdörpel= een versterbank.
- dörsflegel: -z.nw.,m., dorsvlegel.
- dries: -z.nw.,m., grasveld bij het huis.
- dubbe: -tobben, sukkel. Zie: tōbbe, tōbbele, sukkele.
- dürske: -meisje (ongetrouwd). z.nw.,o.
- düvvel: -z.nw., m. D'n düvvel hált 'r veul már nie genōch. Mensen die niet degen worden oud, de goeden sterven vroeg!
- fállie: -z.nw.,v., voile, sluier voor vrouwen in de rouw, zwart van kleur. Ook de naam van een nu verdwenen café in de Pandelaar, juist voor het begin van de Kokse Dijk.
- fielliefaawe: -iemand naar de mond praten, mooi praten/doen; overdreven aardig doen (Van der Wijst, p.22.); stroopliken. òch mēns, zit 'r nie te fielliefaawe:
-Bij kinderen: overhalen, cmpraten, bv. als ze niet willen eten.
- frambōzzeme: -frambozen. (Wordt door mijn vader bevestigd)
Vgl.: brēmbīzzeme, èrtbīzzeme.
- gaajslōn: - iets waarderen, ergens zuinig op zijn. Haj hé--g 't chowt chaaj geslāge: Hij is zuinig geweest tijdens

- zijn leven zodat er flink wat over is voor de erfgenamen
 Zie: mēnteneere
- galge: -z.nw.,mv., bretels.
- geskreengt: - licht geschroeid, verbrand, bv. de huid. 'ðch
 't is nie êrch, 't is mār geskreengt.
- gout: -z.nw.,v., keuken (nu verouderd), goot (v.e.huis), zoej
 =open riool, bv. achter het huis.
- gezwat: -z.nw.,o., op een rij liggend afgemaaid gras, strook
 gemaaid gras. "Gemēējt mī 't saajsie; lātter wōrt 't op-
 cheskut ên dan wōrt 't hōj".
- glōzzie: -z.nw.,v., horloge.
- griessel: -z.nw.,m., hark (tuingereedschap. Niet in de bete-
 kenis van houderige figuur in het Nederlands)
- hangejzer: -z.nw.,m., hangijzer = De wēthaawerskwēstie is 'n
 haet hangejzer in Gimmert. -Ook volgens Van Berlo, maar
 betwijfeld door anderen: iemand die niets uitvoert: 't Is
 lōōj hangejzer. Graag inlichtingen van onze lezers !
- hantfaeger: -z.nw.,m., stoffer. Het bijbehorende gereedschap
 heet 'n blék (blik).
- hansjōp: -z.nw.,m., nachthemd voor zowel mannen als vrouwen.
- haojs: -z.nw., o., huis. Twae heus (huizen). Zie: keuske.
- haowmaow: -z.nw., v., een zanderige windhoos, windvlaag. Van
 der Wijst laat 'zanderig' weg, ten onrechte denk ik. Vgl.
 'maowe' = stoffen, opwaaien van stof.
- hawdoe: -Tot ziens, de Gemertse afscheidsgroet. Vooral niet
 'hōwdoe' !
- hēech: -z.nw.,m., haag, heg om'd'n hōf' (tuin).
- hērt: -z.nw.,m., woonkamer in huis of boerderij. We han wîr
 veul vollek ðvver d'n hērt.

WORDT VERVOLGD

